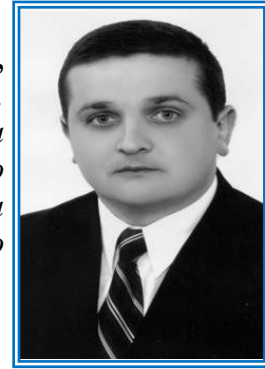

УДК 340.12

Луцький Мирослав Іванович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії права
та юридичної психології імені академіка І. М. Луцького
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ХРИСТІЯНСЬКІ ЗАСАДИ АВСТРІЙСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ОСНОВА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЗУНР

У статті здійснюється аналіз християнських засад австрійського цивільного та кримінального законодавства, які були реценційовані у правову систему ЗУНР. Визначаються основні етапи кодифікації імперського законодавства та їх основні положення, що відповідають морально-етичним принципам християнської правової системи. Особлива увага приділяється нормам цивільного права у сфері сімейних відносин, майнових прав та дотримання особистих свобод людини. Основними причинами реценціювання австрійського права урядом ЗУНР визначаються відсутність часу на власне законотворення та практична ефективність австрійського законодавства.

Ключові слова: *рецепція норм права, кодифікація, Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, морально-етичні норми, християнська правова система.*

Постановка проблеми. Утворення ЗУНР стало доленосним моментом в політичній історії Галичини в першій половині ХХ ст. Уся національно-визвольна боротьба галицьких українців, яка активно ними здійснювалася впродовж другої половини ХІХ – в перші десятиліття ХХ ст. принесла свої безпосередні результати восени 1918 р. Новостворена держава, окрім захисту національних кордонів, потребувала швидкого і активного правотворчого процесу, який повинен був забезпечити стабільний політичний лад та суспільно-політичний розвиток. Обставини, що склалися, зокрема військова агресія з боку Польщі, призвели до того, що основою національного законодавства ЗУНР, закономірно стала рецепція австрійського законодавства.

Наукова актуальність нашого дослідження полягає у необхідності аргументації доцільності рецепції норм австрійського законодавства у правову систему ЗУНР, як засобу до ефективного становлення та розвитку національної державності. Особлива увага стосується розкриття християнського змісту австрійського законодавства та його відповідність морально-етичним правовим нормам ЗУНР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання рецепції австрійського законодавства у правову систему ЗУНР достатньо широко розкривається вітчизняною історико-правовою наукою. Одним із перших дослідників даної проблеми був С. Дністрянський, який будучи фаховим юристом, володів інформацією не лише про теоретичну суть чинного законодавства, а й про особливості його застосування на практиці. Відомим дослідником правової системи імперії Габсбургів є львівський науковець В. Кульчицький, який у ряді своїх праць розкриває особливості кодифікації

права та окремих його положень, а також особливостей його застосування у правовій системі ЗУНР.

Проблема рецепіювання державно-правової культури у правову систему ЗУНР розкривалася у працях М. Мацькевича [7]. Львівський науковець П. Кульчицький вивчав особливості запозичення австро-угорського законодавства у судову систему [4]. У наших попередніх дослідженнях, також було розкрито особливості рецепції цивільного права [6].

Разом з тим, поза увагою науковців залишається така проблема, як аналіз австрійського законодавства з точки зору наповнення його етично-моральними християнськими правовими нормами, а відповідно вплив цих норм на правову систему ЗУНР.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є розкриття особливостей рецепції австрійського права в ЗУНР, як християнської правової системи, і відповідно його впливу на формування морально-етичних засад вітчизняного законодавства та державотворення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На Західноукраїнських землях, рецепція права Австро-Угорської імперії була зумовлена рядом причин. По-перше, починаючи з 1861 р. галицькі українці, отримали суттєвий практичний політичний досвід практичної правової роботи, будучи представленими у Галицькому крайовому сеймі та імперському парламенті і досконало володіли основними правовими нормами імперії. По-друге, австро-угорське законодавство забезпечувало правове регулювання суспільно-політичних відносин на західноукраїнських землях, а його ліквідація призвела б до кризи правовідносин. По-третє, суб'єктивною причиною була обмеженість у часі та війна з Польщею, що перешкоджало правотворчому процесу.

Характеризуючи християнську основу австрійського права, варто зауважити, що вона належала до західного християнського світу, для якого були властивими було віддаленість церкви від політичного життя та пропагування широких етичних та демократичних норм у правовому побуті.

Характерною рисою правової традиції ЗУНР, було те, що галичани у своїй практичній роботі не лише не ліквідували старе австрійське законодавство, але і використовувало його як основу власної діяльності, оскільки воно не суперечило цілям Української держави. Такий підхід, як зазначає М. М. Кобилецький став «однією з гарантій забезпечення стабільності держави, оскільки ліквідація старого законодавства і відсутність нового могли призвести до правового нігілізму та анархії в державі» [2, с. 12-13]. З даним твердженням важко не погодитися, оскільки сформовані в період освіченого абсолютизму та під впливом передових європейських правових ідеалів, для яких у XIX ст. основоположними виступають права громадянина, його свободи, правові засади імперії Габсбургів виявилися дієвими в практичному правовому полі ЗУНР.

Для осмислення сутності австрійських принципів права варто сконцентрувати увагу на основних нормах кримінального та цивільного законодавства, що діяло в імперії та було рецепіювано галицькими українцями. Так, після включення Галичини до складу Австрійської імперії у 1772 р., уже 1797 р. імперським декретом був затверджений Галицький цивільний кодекс, що був запроваджений спершу у Західній, а невдовзі у Східній Галичині. У 1811 р. після кількох переробок був затверджений Австрійський цивільний кодекс, який з 1 січня 1812 р. уведений у дію на території Галичини, Володимерії (Лодомерії) та Буковини [3, с. 48].

Практично одночасно з підготовкою та впровадженням Цивільного кодексу розпочалась робота над складанням Цивільного процесуального кодексу, який вступив у

дію у 1781 р. Він поділявся на 617 статей, які регулювали усі стадії цивільного процесу – від позовної заяви до виконання судового рішення. У 1825 р. був розроблений новий проект Австрійського цивільного процесуального кодексу, який імператор не затвердив [8, с. 296], та пізніше були уведені в дію його окремі розділи – адвокатська ординація 1849 р., закон про компетенцію судів 1852 р., закон про судочинство у безспірних справах 1854 р. тощо. Новий Австрійський цивільний процесуальний кодекс було затверджено у 1895 р., і він діяв до розпаду Австро-Угорщини. Австрійське цивільно-процесуальне законодавство було достатньо дієвим і правомірним, а тому правотворча діяльність в роки ЗУНР не була спрямована на його реформування чи повну ліквідацію. Система національного українського судочинства упродовж 1918-1919 рр. будувалася саме не в принципах і нормах Цивільно-процесуального кодексу Австро-Угорщини.

Характеризуючи цивільне право в цілому варто звернути увагу, що особлива увага приділялася визначенню права осіб у сфері особистих властивостей і взаємин та сімейних відносин. Як вплив християнської доктрини на норми австрійського цивільного права можна вважати положення про те, що за кожною людиною визнавалися природжені права, тому всі вважалися особами, а відтак рабство чи кріпацьке становище не допускалося. Однак дане положення набуло актуальності після 1848 р. коли було ліквідовано кріпосне право і даровано селянам особисту волю. Повне користування цивільними правами набувалося шляхом громадянства, яке надавалося дітям австрійського громадянина через народження.

Згідно рецепційованого цивільного права, особи, що не досягли зрілості, душевнохворі та ті, які з інших причин неспроможні самостійно здійснювати свої права, перебували під особливим захистом законів. До них належали: діти віком до 7 р., малолітні віком до 14 р. і неповнолітні віком до 24 р.; навіжені, божевільні і слабоумні, які не здатні усвідомлювати наслідки своїх вчинків; оголошені судом марнотратними, внаслідок чого їм заборонено подальше управління своїм майном; а також відсутні і общини (громади).

Особливий вплив норм християнства прослідковується в норму закону, який регламентував захист ще не народжених дітей. Так, ненароджені діти з моменту їхнього зачаття мали право на захист законів – щодо наданих їм прижиттєвих прав вони вважалися народженими. Разом з тим, мертвонароджена дитина щодо надаваних їй прижиттєвих прав визнається такою, що взагалі не була зачата, притому у разі сумнівів щодо новонародженого резюмується народження живої дитини, а народження мертвої дитини повинно доводитись.

З позиції аналізу морально-етичних засад австрійського цивільного законодавства, що знайшли застосування у праві ЗУНР, є норми, що стосуються сімейного права, зокрема становлення інституту заручин. Так, Австрійський цивільний кодекс 1811 р. чітко не визначав форми заручин, але вказував, що для заручин неповнолітніх необхідним був дозвіл їх законного представника. Подання позову з приводу недотримання обіцянки про укладення шлюбу чи відмови від заручин було недопустимим [5, с. 255]. Схожі норми можна прослідкувати і в сучасному сімейному законодавстві нашої країни. Такі норми є виявом дотримання християнських правових норм у сфері моралі, які стосувалися не лише сфери духовної, а й матеріальної, оскільки завдана моральна шкода повинна була бути відшкодованою. Закон передбачав вимогу відшкодування шкоди не лише потерпілій особі, а також її батькам, які зазнали матеріальних збитків внаслідок розірвання заручин [1, с. 82–84].

Особливої уваги займають норми речового права, що становили найважливішу групу питань цивільних правовідносин. Згідно норм Цивільного кодексу Австрійської імперії, речі – це все те що слугує людині для використання. Ті речі, що перебували на території держави, становили, у відповідності до цивільного поділу державне і приватне майно. Приватне майно – належало окремим чи юридичним особам, товариствам чи цілим громадам (общинам). Державне майно – те, що призначене для покриття державних потреб: монетна, поштова та інші регалії, казенні маєтки, рудники, соляні копальні, податки і мита. Общинне надбання становлять речі, які слугують кожному члену певної общини для користування; а общинне майно становлять речі, доходи з яких призначені для покриття общинних витрат.

Згідно рецепційованих норм цивільного права речі поділялися за властивостями на тілесні і безтілесні, рухомі і нерухомі, споживні і не споживні, оцінювані і не оцінювані. Тілесні речі – які сприймаються органами чуттів, а решта – безтілесні: право полювати, рибалити та усі інші права. Рухомі речі – які без їх пошкодження здатні до пересування на місцевості, а решта – нерухомі. Споживні речі – які без їх зруйнування чи знищення не приносять необхідної користі; неспоживні речі – які внаслідок їх зруйнування чи знищення втрачають свою користь. Оцінювані речі – вартість яких може бути визначена шляхом порівняння з іншими, перебуваючими в обігу речима; до них належать також особисті послуги, фізична і розумова праця. Неоцінювані речі – вартість яких не може бути визначена шляхом порівняння з іншими, перебуваючими в обігу речима.

Загалом речові права в цивільному законодавстві Австрійської імперії були чітко регламентовані, що стало причиною повного запозичення і впровадження їхніх норм в побутових умовах періоду ЗУНР. Так згідно чинного австрійського законодавства речові права – це права, які належать особі на якусь річ незалежно від інших осіб. До речових прав належали: право володіння, власності, застави, сервітута, спадкування. Єдина норма, яка була вилучена законодавцями ЗУНР – речове право сервітута, яке було ліквідоване в самій імперії на початку ХХ ст., але його норми чітко прослідковувалися у майнових і земельних правовідносинах Галицького села 1918-1923 рр. доки не були впроваджені норми польського цивільного права.

Ідеї християнської правової доктрини прослідковуються в нормах цивільного права, що регламентують право спадкування. Спадкове майно, згідно норм австрійського цивільного права – сукупність прав і зобов'язань померлого, які не мають суто особистого характеру. Право спадкування – виключне право вступити у володіння усім спадковим майном чи його певною частиною. Право спадкування настає лише по смерті спадкодавця; якщо майбутній спадкоємець помре раніше спадкодавця, то він не може передати своїм спадкоємцям право спадкування, ще не набувши його.

Християнські правові доктрини чи не найбільше прослідковувалися в нормах австрійського кримінального права, рецепція якого в Галичині здійснювалася послідовно. Затверджений 1768 р. Австрійський кримінальний кодекс (Терезіана), складався з 2 частин: процесуального і матеріального права, передбачаючи жорстоку систему покарань, а процес мав інквізиційний характер з широким застосуванням тортур, скасованих у 1776 р. Жорстка система покарань, та її подальше реформування і лібералізація, стали передумовою впровадження ідей гуманізму та християнських правових основ.

У 1787 р. був виданий новий Австрійський кримінальний кодекс про злочини та їх покарання (Йозефіана). Встановлюючи суворі покарання, він скасовував смертну кару та уперше в історії австрійського кримінального права він поділив злочинні дії на

кримінальні злочини, які розглядали суди, і тяжкі поліцейні проступки, які розглядали адміністративні органи.

Згодом, запроваджений 1852 р. Кримінальний кодекс запровадив поділ на злочини і проступки [8, с. 297], і, відповідно, поділявся на дві частини – про злочини і проступки. За вчинення злочину він передбачав смертну кару через повішення або тюремне ув'язнення на різні строки, а за проступки – грошові покарання, арешт до 6 місяців, тілесні покарання, які були скасовані в Австрії у 1867 р., заборону проживати у даній місцевості тощо; притому, повністю звільнялись від кримінальної відповідальності лише діти, віком до 10 р.; кодекс передбачав також застосування його статей за аналогією. З незначними поправками і доповненнями даний Кримінальний кодекс використовувався і в кримінальному законодавстві ЗУНР, а згодом Польщі, до 1932 р.

У 1853 р., в Австрійській імперії був прийнятий окремих Закон про кримінальне судочинство, який запровадив частково гласність процесу, але не допускав участі громадськості у здійсненні правосуддя. Запровадження гласності було вагомим кроком вперед на шляху лібералізації кримінального процесу, певна половинчастість даного нововведення зумовлювалася необхідністю провадження кримінальних справ у багатонаціональній державі, що могло забезпечити тільки за умови централізації. Кримінально-процесуальний кодекс 1853 р. суперечив основним демократичним принципам судочинства, а тому у 1869 р. був доповнений Законом про суди присяжних, а у 1873 р. був затверджений новий Кримінально-процесуальний кодекс, який із незначними змінами проіснував аж до розпаду Австро-Угорщини [8, с. 298]. Він встановив усність і гласність процесу, допустив участь громадськості, тобто суду присяжних, у розгляді тяжких злочинів, закріпив ідею вільної оцінки доказів за внутрішнім переконанням суддів. Таким чином, кримінально-процесуальне законодавство Австро-Угорщини, рецепція якого здійснювалася в роки національної революції 1917-1920 рр. було пронизане християнською доктриною, але її рівень був не достатній, щоб говорити про повну гуманізацію кримінального процесу і системи судочинства.

Висновки. Таким чином, в правовому обігу ЗУНР, найчіткіше спостерігається рецепціювання норм австрійського права. Причинами такої ситуації була як необхідність чіткого реагування на суспільно-політичні умови розвитку країни, що було особливо актуальним зважаючи на загрозу польської окупації. З іншого боку, австрійське кримінальне та цивільне законодавство, яке сформувалося впродовж XIX ст., попри збереження станових пережитків, відповідало принципам європейської правової свідомості, що сформувалося в умовах освіченого абсолютизму та утвердження концепції національних держав та правових демократичних систем, основою яких були засади християнської етики та моралі.

Список використаних джерел

1. Дністрянський С. Цивільне право: у 2 т. / С. Дністрянський. – Відень, 1919. – Т. 1. – 1063 с.
2. Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918-1923 рр.): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / М. Кобилецький; Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 1998. – 16 с.
3. Кульчицький В. Джерела, структура, основні положення Австрійського Цивільного кодексу 1811 р. / В. Кульчицький, І. Левицька // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2009. – Вип. 48. – С. 46-51.

4. Кульчицький П. Суд і судочинство ЗУНР: законодавство і практика / П. Кульчицький // Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична. – 2013. – Вип. 58. – С. 68-73.
5. Ліпак Г. М. Рецепція Австрійського цивільного кодексу 1811 р. в чинному Сімейному кодексі України / Г. М. Ліпак // Тези Міжнародної науково-практичної конференції: «Сімейний кодекс України в системі європейського сімейного законодавства» // Вісник Академії адвокатури України. – 2012.– Число 3(25). – С. 255-256.
6. Луцький М. І. Рецепція норм австрійського цивільного законодавства у правовій системі ЗУНР / М. І. Луцький // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». –2014. – Вип. 2. – Т. 1. – С. 77-80.
7. Мацькевич М. Рецепція австрійської державно-правової культури в Галичині в 1771-1918 рр. / М. Мацькевич // Право України. – 2007. – №6. – С. 134-137.
8. Худоба Н. В. Кодифікація австрійського права та особливості її застосування у Галичині (1772-1918 рр.) / Н. В. Худоба // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2007. – Том 20 (59). – № 2. – С. 295-299.

Луцкий М. И. Христианские основы австрийского гражданского и уголовного законодательства как основа правовой системы ЗУНР

В статье осуществляется анализ христианских основ австрийского гражданского и уголовного законодательства, которые были рецептированы в правовую систему ЗУНР. Определяются основные этапы кодификации имперского законодательства и их основные положения, соответствующие морально-этическим принципам христианской правовой системы. Особое внимание уделяется нормам гражданского права в сфере семейных отношений, имущественных прав и соблюдения личных свобод человека. Основными причинами рецептирования австрийского права правительством ЗУНР определяются отсутствие времени на собственное законотворчество и практическая эффективность австрийского законодательства.

Ключевые слова: *рецепция норм права, кодификация, Гражданский кодекс, Уголовный кодекс, морально-этические нормы, христианская правовая система.*

Lutskyy M. I. Christian principles of the Austrian civil and criminal legislation as the basis of Legal system of ZUNR(West Ukrainian People's Republic)

This paper analyses Christian principles of the Austrian civil and criminal legislation, which have been accepted in the law system of ZUNR. The main stages of codification of the imperial law and their principle provisions, that meet the moral and ethical principles of the Christian law system. Special attention is given to the norms of civil law in the sphere of family relations, property rights and respect for individual freedoms. The main reasons of the acceptance of the Austrian law by the government of ZUNR are determined by the lack of time for proper legislative and practical effectiveness of Austrian legislature.

Key words: *acceptance of the law norms, codification, Civil Code, Criminal Code, moral-ethical, Christian Law system.*

